

lig stor Betydning. Talrigst af de Fremmede er Kineserne, der trænger ind overalt undtagen i Landbruget. Deres Antal anslaaes til 75—80,000. Derimod spiller Japanerne kun paa faa Felter nogen Rolle. Af Hvide findes 5000 Spaniere og 7000 Amerikanere. De sidste er alene beskæftiget i det fri Erhvery, og i Administrationen sidder kun nogle faa Konsulenter, efter at Philippinerne har faaet Selvstyre.

Det er en stor og overordentlig grundigt udarbejdet Bog, der ydermere fremtræder med stor Overskuelighed, takket være sine righoldige Registre, Fortegnelser over Tekstfigurer, Kort og Bilag, og desuden rummer den en meget lang Litteraturliste paa 482 Numre, der oven i Købet betegnes som kun et Udvalg af den Litteratur, der beskæftiger sig med Philippinerne. *Viggo Hansen.*

Johan Albrecht von Mandelslo: *Journal und Observation 1637—1640.* Herausgegeben von Margrete Reefslund-Klemann. 233 S. (16×22 cm). Andr. Fred. Høst & Søn. København 1942.

Den tyske Rejsende *Adam Olearius* (1604—1671) kaldtes i 1632 til Hertug Frederik III af Gottorp. Hertugen var stærkt interesseret i at oparbejde en Handelsforbindelse mellem Gottorp og Persien for derfra over Astrahan via Rusland at importere Silke og Krydderier og paa den Maade optage Konkurrence med Nederlandene og England, der jo paa den Tid havde en stor Import af Varer fra Indien og Persien.

1633 sendtes et Gesandtskab afsted med Olearius som Sekretær for at knytte Handelsforbindelser i Orienten. Blandt Deltagerne i dette var den unge Hofjunker *Johan Albrecht von Mandelslo*, der var født 1616 i Schöneberg som Søn af Stifthauptmann Herman Mandelslo og 13 Aar gammel var kommet til Gottorp som Page hos Hertugen.

Efter en besværlig og langvarig Rejse kom Gesandtskabet til Moskva, men fik efter lange Forhandlinger kun Lov til at fortsætte Rejsen under Forudsætning af, at den Traktat, som afsluttedes med Russerne, ført blev undertegnet af Hertugen. De maatte derfor rejse tilbage til Gottorp og i 1635 paany drage til Rusland. Denne Gang lykkedes det at komme videre, og i 1637 naaede de over Astrahan til Isfahan. Her opholdt de sig i 5 Maaneder, hvorefter Rejsen atter gik tilbage til Gottorp. Hertugen fik intet større materielt Udbytte af Ekspeditionen, men takket være Olearius „*Neue orientalische Reysebeschreibung*“, der udkom i 1645, er der fra denne Rejse kommet en Rigdom af Oplysninger om de berejste Lande og i Særdeleshed om Persien.

Da Gesandtskabet vendte hjem, blev den unge Mandelslo tilbage i Isfahan og begav sig i de følgende Aar ud paa en lang og eventyrlig Rejse, fra hvilken han først i 1640 vendte tilbage til Europa. Paa denne Rejse førte han en Dagbog, som længe efter Mandelslos Død, der indtraf i 1644, blev udgivet af Olearius først i en kortfattet og senere i en udførlig og noget omskrevet Udgave. Denne udkom i 1658 under Titlen „Morgeländische Reysebeschreibung“, og det er Kildeskiftet for den, altsaa Mandelslos egenhændige Dagbog, som nu er udgivet af Fru cand. mag. Refslund-Kleemann.

Under Forarbejderne med en Oversættelse af Olearius „Neue orientalische Reysebeschreibung“, som imidlertid af økonomiske Grunde atter blev opgivet, opdagede Fruen i Preussische Staatsbibliothek i Berlin, at et Manuskript „J. A. Mandelslo, Journal und Observation meiner anderen Reyse nach Musco und von dannen ferner nach dem Königreich Persia“ var den originale Dagbog, som Olearius havde benyttet. Fra Olearius er Dagbogen over det kurfyrstelige Bibliotek kommet til Berlin.

Det er dette Manuskript, som nu foreligger udgivet sammen med forskellige andre Dokumenter forfattet af eller vedrørende Mandelslo. Dagbogen er ført af Mandelslo paa selve Rejsen, men forskelligt tyder paa, at den ikke altid er skrevet lige i Forbindelse med Begivenhederne. Den har Selvoplevelsens og Tilforladelighedens Præg og er derved et værdifuldt Dokument. Sproget er Datisdens Højtysk, men da Mandelslo ikke har været nogen særlig boglig uddannet Mand, har han bogstaveret Ordene, som de har lydt for ham, hvilket gør det lidt besværligt at læse Værket; det gaar i Begyndelsen bedst, naar man læser det højt, indtil man har faaet dannet sig Ordbilleder af hans Udtryk.

Vi følger Mandelslo fra Januar 1638, hvor han fra *Isfahan* begiver sig paa Rejse over *Shiras* til *Bandar* (Bender Abbas). Han angribes paa Rejsen af Dysenteri og naar i udmattet Tilstand ud til Kysten, hvor han i længere Tid ligger dødssyg. Efter et Par Maa neders Ophold her sejler han til *Surat* i Indien med et engelsk Skib. Fra Sørejsen er angivet nøjagtigt Skibets Position de enkelte Dage, Rejsen tog omtrent 3 Uger, og der gives en Oversigt over Vindforholdene. Derefter skildres Opholdet i *Surat*, og man faar herfra meget at vide om Handelskompagnerne, om Naturen omkring Byen og om Hinduernes Religion. Han bliver i *Surat* til November kun med en Afbrydelse i Form af en Rejse til Stormongulens Hovedstad *Agra*. Derefter rejser han til *Ahmedabad* og *Combay*. Fra Opholdene her faas en Mængde Oplysninger om nordindisk Folkeliv, om Templerne og Festerne, om Besøg hos Fyrsten og

om Hindukvindernes Dragt, som han gennemgaar i alle Enkelt-heder. Fra sine Vandringer paa Maidan'en, den store Plads, som er saa karakteristisk for Nordindiens Byer, beretter han om de Varer, der sælges i Bazaren. Han angiver nøjagtig Prisen paa de mange Slags Silketøjer og Kattuner og paa Varer som Salpeter, Indigo og Krydderier samt paa Metalting og Halvædelstene som Agat og Karneol. Det er af stor Værdi, at man gennem alle disse Oplysninger baade faar et Indtryk af dagligt Liv i Nordindien i 17. Aarh. og tillige et Materiale til Bedømmelse af Datidens økonomiske Forhold, Varepriser o. lign.

Om de dansk-ostindiske Besiddelser er der kun en enkelt Bemærkning, som citeres her for ogsaa at vise hans Stavemaade: „Zu Messopetan (d.v.s. Masulipatam) helt der König von Denmark en Factory, har auch auf der Cust von Cormodel eine Fort, Dreungebergenent“.

Mindre nøjagtig er Mandelslo, naar han fortæller om Indiens Dyreliv, hvor han har ladet sig binde nette Krøniker paa Ærmet. Der er f. Eks. en herlig Historie om en Slange med to Hoveder, et i hver Ende, hvoraf det ene fungerer det ene Aar, det andet det næste!

Fra Surat rejser han i Januar 1639 til *Goa*, og Dagbogen giver her en levende Skildring af denne Portugisernes stærke Besiddelse med det store Kastel, Kirkerne og Jesuitterklostret; han oplever her en straalende Fest, hvor Jesuitterne viser store Evner til baade at bespise og underholde deres Gæster. Ogsaa Portugisernes Hospital besøger han og er meget imponeret af, hvor praktisk og godt det er indrettet.

Men 23. Januar 1639 maa Mandelslo forlade Indien, og om Bord paa Skibet „*Maria*“ begiver han sig paa Hjemvejen og kommer nu ud paa en sand Odyssé. Først 5. Maj naar Skibet ind til Kap, hvor det indtager Ferskvand og bliver liggende et Par Dage, mens Besætningen bor i Telte inde paa Land. Saa stævner man igen ud paa Havet, men støder nu paa stærke Storme og Modvind. Skibet bliver læk, og der er tilsidst ikke andet at gøre, da man er slaaet helt ud af Kursen og drevet langt østpaa, end at søge ind til *Madagascar*, hvor man slaar Teltene op i St. Augustine Bugten. Her ligger ogsaa et andet Skib, og der faas herfra al mulig Hjælp, bl. a. frisk Vin og Øl, Datidens bedste Middel mod Skørbug. Man bliver liggende ved *Madagascar* i to Maaneder, og Mandelslo giver i Dagbogen en interessant Beskrivelse af de indfødte og deres Kultur.

I Slutningen af August, da Vindforholdene er blevet mere rolige, sejler man igen afsted rigeligt forsynet med frisk Proviant i Form

af over 100 Stykker levende Kvæg, Okser, Faar og Geder købt af de indfødte. Uden større Vanskeligheder naar man nu at runde Kap, og efter 4½ Maanedes Sejlads ankommer Skibet i Januar 1640 til London.

Her slutter Rejsebeskrivelsen, men man ved ad anden Vej, at Mandelslo blev modtaget ved det engelske Hof og opholdt sig en Tid her. Han vendte derefter tilbage til Gottorp i Maj 1640 og foretog i 1641 i Hertugens Tjeneste en Rejse til Sverige. Senere rejste han til Nederlandene, England og Frankrig og gik i 1643 som Ritmester under Josias Rantzau i fransk Tjeneste. Men allerede næste Aar blev han angrebet af Kopper og døde, kun 28 Aar gammel.

Som Bilag til selve Dagbogen er føjet Aftryk af Arkivalier fra Gottorper-Arkivet vedrørende Mandelslo samt dennes Stambog. Stambogen var en fintindbundet Pergamentsbog paa 260 Blade, som Mandelslo førte med sig paa sine Rejser, og hvori han har samlet Autografer fra Mennesker, han mødte i Reval, Narva, Moskva, Isfahan, Indien og paa Madagaskar, et broget Galleri af Personer møder os her, og nogle har endda skrevet Vers i Bogen, hvor der er Digte baade paa Persisk, Latin og Engelsk.

Det er et overordentligt dygtigt Arbejde, der er gjort ved Udgivelsen af Mandelslos Manuskripter, som det sikkert ikke har været helt let at tolke, Dagbogens Blade var saaledes mange Steder beskaaret i Kanten. En meget fyldig Samling Noter letter i høj Grad Tilegnelsen af Værket for Nutidslæserne, og de fotografiske Genivelser dels af et Par Sider af Dagbogen og af en Side af Stambogen, dels af et Par af Mandelslos Tegninger i Dagbogen og et Portræt af ham efter et Kobberstik i „Morgenländische Reysebeschreibung“ gør yderligere Stoffet levende.

Bogen har sin store Betydning først og fremmest som et Kildeskrift for Oplysninger om Forholdene i Indien i 17. Aarhundrede, men ogsaa gennem sin Skildring af en Sørejses Besværligheder i de Tider, og den har absolut Bud til alle, der interesserer sig for eller beskæftiger sig med Kolonihistorie eller i det hele taget med historisk Geografi.

Sophie Petersen.

Ibero-Amerikanisches Archiv. Jahrgang XVII. April-Juli 1943.

Heft 1.-2. Herausgeber: Ibero-Amerikanisches Institut Berlin.

Ferd Dümmlers' Verlag. (18×25 cm). 74 Sider.

Martin Behaims Globus fra 1492.

Denne meget berømte og ofte beskrevne Globus findes, som bekendt, i Nürnberg som Germanisches Museums fornemste Stykke. I Anledning af 450 Aars Jubilæerne for de store Opdagelser er der